

COMPORTAMENTUL DEMOGRAFIC AL ORAȘELOR MARI ALE ROMÂNIEI DUPĂ 1989

VESELINA URUCU, DANIELA NANCU

În sistemul urban național și în condițiile particulare ale perioadei de tranziție, orașele mari au o evoluție specifică, manifestată prin modificări, mai mult sau mai puțin intense, dar semnificative, privind dinamica și structura populației lor. Parte din „perioada de tranziție” și, în același timp, un rezultat al acesteia, evoluția demografică a orașelor mari între 1989–1995 se va detașa ca o etapă distinctă în evoluția viitoare a orașelor respective.

Orașele mari (centre urbane cu peste 100 000 locuitori) constituie o categorie relativ recentă în sistemul urban național, constituindu-se ca o grupă de mărime abia după 1950. Anterior acestei date doar București putea fi considerat oraș mare, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar orașele Cluj-Napoca și Timișoara din perioada interbelică, în ajunul celui de al doilea război mondial adăugându-se și orașele Iași, Ploiești și Galați. În 1956 erau 7 orașe cu peste 100 000 locuitori, în 1966 se ajunsese la 12, în 1977 la 17 și în 1989 la 26 (Veselina Urucu, Daniela Nancu, 1990).

Ca urmare a dificultăților întâmpinate de industrie, Reșița a ieșit din categoria orașelor mari în 1990, în 1995 această categorie fiind constituită din 25 orașe, între acestea jumătate (13) având sub 200 000 locuitori, 4 între 200 000–300 000 locuitori, iar alte 7 între 300 000 și 400 000 locuitori. Acestora li se adaugă orașul București, singurul oraș foarte mare, milionar, al țării.

Comportamentul demografic recent, de ansamblu, cât și individual al orașelor mari este pus în evidență, într-o suficientă măsură, prin analiza, în limita datelor disponibile și a observațiilor de teren, a trei aspecte: dinamica numărului de locuitori, structura pe sexe a populației și structura populației active a orașelor mari.

Între 1989–1995 *dinamica numărului de locuitori al orașelor mari* reflectă cu fidelitate însuși mersul „tranziției”, șocul anilor 1990–1991 și faza ulterioară (1993–1995), de căutare a unei stări de nou echilibru.

În cursul anului 1990 toate orașele mari înregistrează o creștere bruscă a numărului lor de locuitori, creșterea fiind cu atât mai mare cu cât localitățile respective sunt situate mai sus pe scara de „mărime demografică” (fig. 1). Între acestea orașul București realizează un adevărat salt, cel mai radical, cu peste 150 000 persoane, adică echivalentul unui oraș din categoria analizată, trecând de la 1 911 187 la 2 066 224 locuitori numai în cursul anului 1991. În același interval de timp orașele cu peste 250 000 de locuitori (7 în 1990) realizează un

salt de 30 000–40 000 locuitori, pe când cele cu mai puțin de 250 000 locuitori, mai numeroase (15), au creșteri mult mai reduse: în jur de 10 000 persoane fiecare oraș din subgrupa de 150 000–200 000 locuitori și în jur de 2 000–5 000 persoane în cazul celor din subgrupa de 100 000–150 000 locuitori. Această creștere explozivă în 1990 a orașelor mari s-a efectuat prin venirea unor contingente mari de populație din satele imediat apropiate (unele localități componente administrativ), cât și din celelalte orașe ale județului respectiv.

În cursul anului următor (1991) are loc, însă, o frecventă descreștere numerică, punând în evidență, cu atât mai mult, saltul demografic din cursul anului 1990 al celor mai multe orașe mari și tendința de autoreglare a sistemului, de restabilire a unui echilibru relativ, multe dintre orașele mari neavând posibilitatea de a absorbi într-un timp așa de scurt o populație venită din afară. În același timp o parte din populația lor pleacă spre alte orașe, spre capitală și chiar în mediul rural. Fac, totuși, excepție 10 orașe (Ploiești, Galați, Bacău, Pitești, Buzău, Botoșani, Suceava, Piatra Neamț, Râmnicu Vâlcea, Focșani), care continuă să crească, deși nu deosebit de intens (cu 2%–5%), doar Râmnicu Vâlcea, între ele, înregistrând o creștere cu 7% față de anul anterior.

În 1992, în dinamica numerică a populației orașelor mari are loc o ușoară revenire (cvasistagnare în cele mai multe cazuri), creșterea fiind de ordinul a

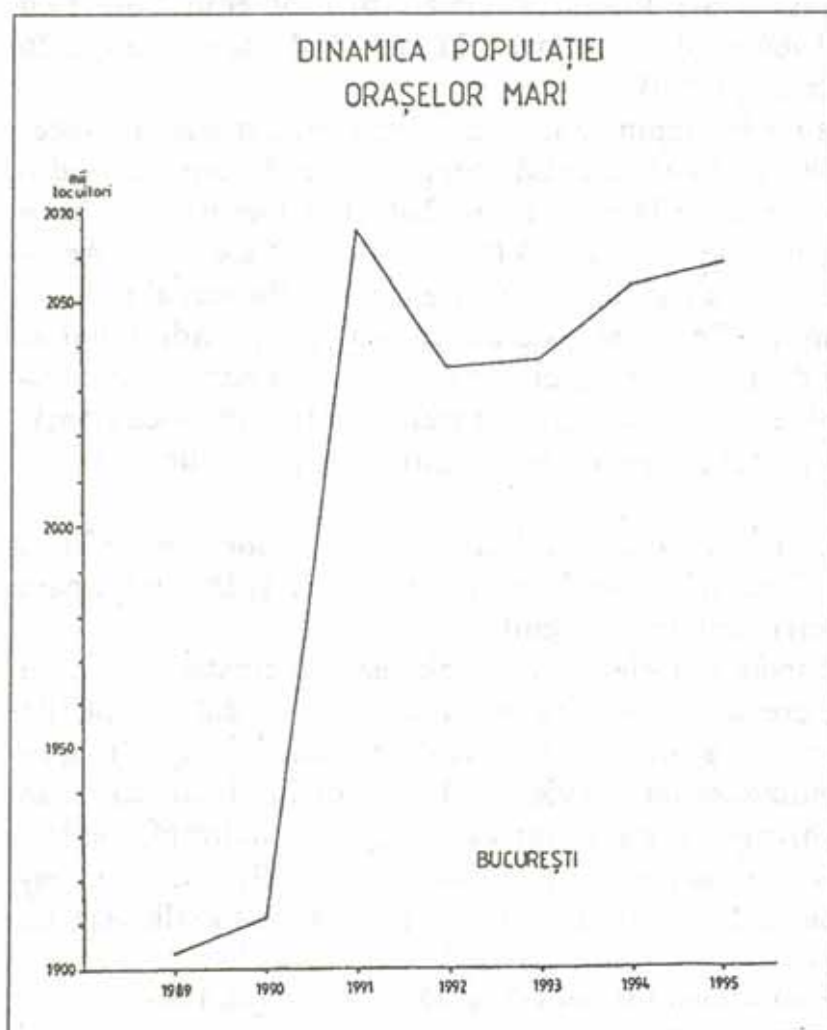

Fig. 1 a

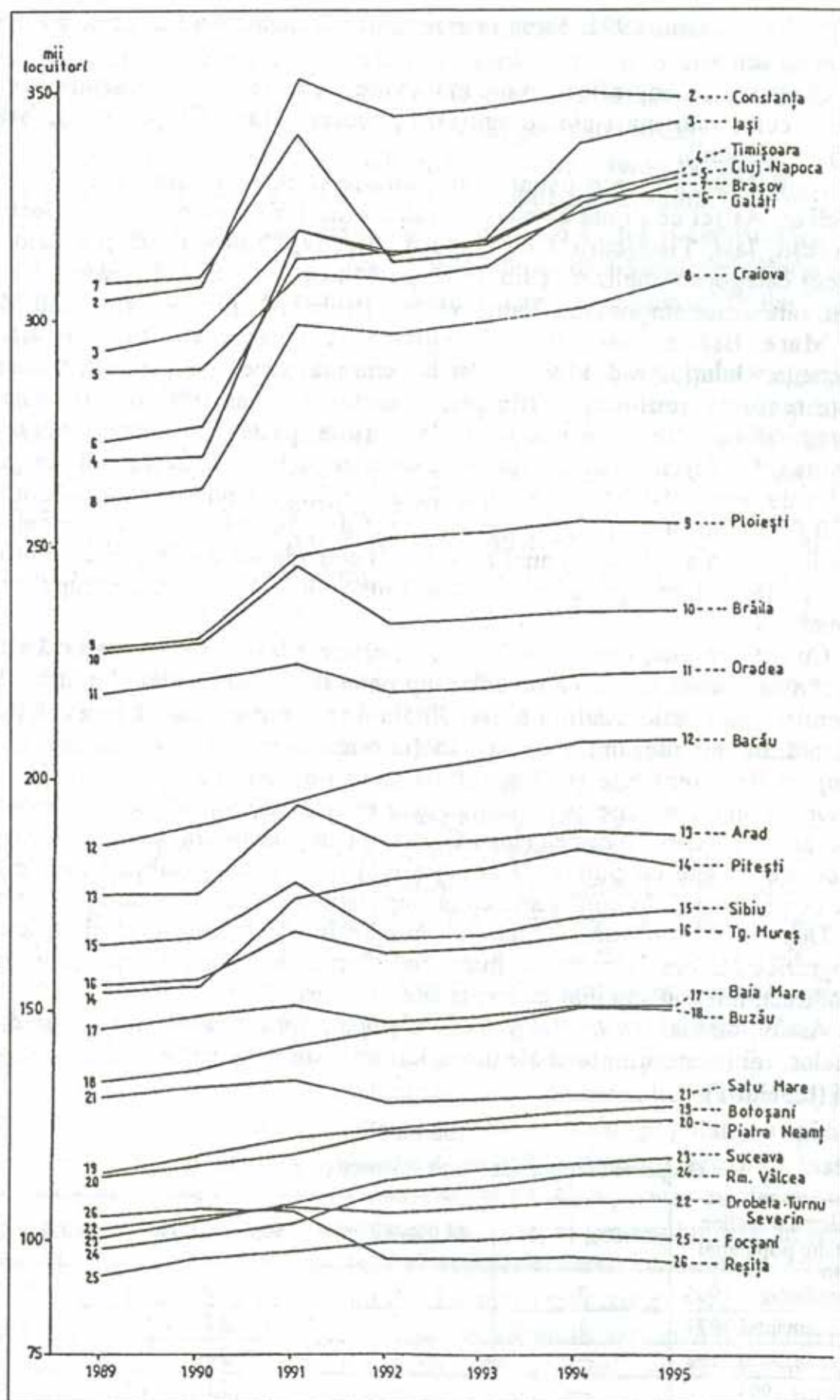

Fig. 1 b

1%–2% față de anul 1991. Situația este foarte asemănătoare în acest an pentru toate orașele mari.

Creșterea demografică devine mai evidentă, în 1993, cu deosebire în cazul orașelor celor mai mari ale categoriei (București, Iași, Cluj-Napoca, Brăila, Galați, Timișoara).

Anul 1994 aduce o ușoară diferențiere între componentele categoriei respective. Astfel continuă creșterea lentă a orașelor de peste 300 000 locuitori (București, Iași, Timișoara, Cluj-Napoca, Brașov, Craiova), cât și a celor din mijlocul categoriei analizate (Sibiu, Târgu Mureș, Botoșani, Suceava). Concomitent, alte orașe stagnează (Piatra Neamț, Drobeta-Turnu Severin, Satu Mare, Baia Mare, Brăila), iar câteva înregistrează o descreștere relativ ușoară (Constanța, Galați, Arad, Ploiești, Buzău) sau mai accentuată (Pitești, Focșani). Aceste tendințe continuate și în prima parte a anului 1995 permit orașului București să se salte la un nou nivel de mărime (peste 2 milioane locuitori) și accentuează diferențierea componentelor categoriei analizate, săltând grupa orașelor de peste 250 000 la 300 000 locuitori, împrăștiind pe verticală orașele de 150 000–250 000 și trăgând sub pragul de 150 000 locuitori pe cele din partea inferioară a categoriei analizate. Pot fi considerate o excepție doar orașele Buzău și Baia Mare, care se situează la limita ultimelor două subgrupe remarcate mai sus.

Cu alte cuvinte, pentru unele orașe mari „creșterea” din prima fază a tranziției rămâne ocazională, ele revenind aproape la nivelul inițial al anului 1989, impactul măsurilor legislative din 1990 fiind redus sau anihilat de evoluția lor ulterioară. În cele mai multe cazuri reacția orașelor mari la șocul inițial reflectă un impact de intensitate redusă, puține dintre ele (orașele de peste 250 000 locuitori) trăind acest șoc ca un mijloc de a se situa la un nivel sensibil mai ridicat decât cel anterior. Acestea (Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Constanța, Galați) sunt centre urbane cu putere de atracție mai mare și cu posibilități reale de a reține pe noii veniți, în bună parte chiar populația lor flotantă în anii precedenți.

După 1989, nu numai dinamica numărului de locuitori, ci și structurile demografice ale orașelor suferă, într-o formă sau alta, impactul tranziției direct sau indirect, imediat sau mai tardiv, la acest proces.

Astfel, analiza *structurii pe sexe a populației orașelor mari* după datele ultimelor trei recensăminte și ale ultimilor ani, este în acest sens, destul de relevantă (tabelul 1).

Tabelul 1

Gruparea orașelor mari după structura pe sexe a populației

Ponderea femeilor în totalul populației	46,0%–47,9%	48,0%–49,9%	50,0%–51,9%	52,0%–53,9%
Recensământul 1966	3	6	14	2
Recensământul 1977	1	7	17	—
Recensământul 1992	—	1	20	4
1 ianuarie 1994	—	—	21	4
1 ianuarie 1995	—	—	19	6

Feminizarea populației este un proces ce se accentuează după 1989. La recensământul din 1992 doar Galați are încă o structură echilibrată pe sexe (49,78% femei), deși în 1966 (alături de Dobreta-Turnu Severin și Brașov) avea o netă predominanță a bărbaților (cca 53% din populația totală).

În 1994–1995 în toate orașele mari ponderea femeilor depășește 50%, aproape jumătate din ele având 51%–52,5% populație feminină. Cele mai „feminizate” par a fi, în afara capitalei, orașele mari din vestul și centrul țării (Arad, Oradea, Sibiu, Satu Mare, Timișoara), cât și din nordul Moldovei (Botoșani) ori de la centura Carpaților (Focșani). Acestora li se adaugă orașul Ploiești, un caz mai aparte.

În limitele orașelor mari raportul de feminizare a populației (populația feminină raportată la populația masculină la 1000 locuitori) crește prin inele concentrice, de la periferie spre centru. Femeile sunt mai numeroase în cartierele centrale, mai bine echipate edilitar, cu personal de servicii auxiliar, cu posibilități de activitate mai numeroase, dar și cu o „siguranță” crescută.

În cazul capitalei, desfășurarea concentrică a procesului evidențiază, un areal circular interior, ușor prelungit spre nord-vest cu maximum de feminizare (peste 54%), un inel median (52%–54%) și un inel periferic discontinuu, cu valori mai reduse ale procesului respectiv (50%–52%).

Feminizarea orașelor mari se corelează cu o *îmbătrânire mai accentuată a populației* lor față de cea a celor mai multe orașe mijlocii și mici ale țării.

La recensământul populației din 1992, grupa vârstnică a populației (60 ani și peste) reprezenta 16,66% din populația totală a capitalei, urmată de Arad cu 15,2% și Ploiești cu 13,53%. Alte 9 orașe aveau între 10% și 13% populație din categoria respectivă (Târgu-Mureș, Sibiu, Oradea, Brăila, Cluj-Napoca, Timișoara, Constanța, Brașov). În general orașele cele mai mari au și o pondere crescută a ponderii populației lor vârstnice. De asemenea, la această categorie de populație, în cazul tuturor orașelor mari ale României, femeile sunt mai numeroase ca bărbații cu unu sau două procente. O situație echilibrată o prezintă doar orașul Bacău, care în 1992 avea 8,04% populație vârstnică (ambele sexe) și 8,64% femei de peste 59 ani în totalul populației feminine a orașului.

Orașul București, care se distanțează mult de celelalte orașe mari și sub acest aspect (16,66% total populație vârstnică în totalul populației capitalei și 18,60% populație vârstnică în populația feminină a orașului), prezintă, însă, valori diferențiate pe sectoarele sale administrative. Comparativ cu deceniile trecute nu au avut loc modificări sub aspect teritorial al procesului, dar, în schimb, au crescut peste tot ponderile categoriei populației feminine de peste 59 ani. În 1992, sectorul 1 al capitalei continuă să fie mai feminizat și cel mai îmbătrânit areal al populației acesteia (28,10% populație vârstnică feminină în totalul populației de acest sex al sectorului respectiv), de două ori mai îmbătrânit și mai feminizat chiar decât celelalte orașe mari ale țării. Este urmat de sectorul 2 cu 20% și sectorul 3 cu peste 17%. Cele mai reduse valori le are sectorul 4.

Alte aspecte foarte interesante le relevă analiza corelației dintre numărul de locuitori și ponderea activilor în totalul populației fiecărui oraș mare la recensămintele din 1966 și 1992 (fig. 2).

La nivelul anului 1966 orașele mari actuale (fără București) aveau între 35 000 și 175 000 locuitori. Populația lor activă (%) la data respectivă crește, în general, de la 45% la 55%, paralel cu creșterea mărimii lor demografice, sau, la cele mai mari dintre ele, oscilează între 40% și 45%.

În 1992 jumătate din orașele mari au, însă, între 110 000 și 190 000 locuitori, deci talia lor a crescut prin depășirea limitei lor inferioare de aproape 3,5 ori. De data aceasta populația lor activă evoluează după o curbă ușor descendentă de la 50% la 45%.

Toate orașele mari înregistrează o creștere a populației lor active în ultimele decenii de la 40%–45% la 45%–48%. Componentele de la baza inferioară a categoriei de „orașe mari” se „activează” mai intens în intervalul 1966–1992 decât componentele de la limita superioară, care, de obicei, sub acest aspect, regresează. Astfel, orașele mai mari, care depășeau 50% sau prezentau valori apropiate acestui prag (orașele cu o specializare puternică a funcțiilor lor, între care Brașov, Timișoara, Oradea, București), regresează în 1992 sub 50%.

Cu alte cuvinte, talia mai mare a orașului moderează gradul de „activitate” al populației, situându-l între 40%–50%. Privind acest aspect în timp, între 1966 și 1992, se poate considera că dezvoltarea generală a orașelor mari le împinge inițial în sus, spre valori ușor peste 50%, cu atât mai sus cu cât dezvoltarea lor industrială este mai puternică, dar, după 1989, le replasează în limite mai firești (45%–48%).

În totalul populației active a orașelor mari, bărbații constituie în toate cazurile peste 50%. Activii feminini sunt cu două până la patru procente mai puțini ca activii masculini, ecartul cel mai mare (9 procente) înregistrându-l orașul Constanța, explicabil, de altfel, prin faptul că o parte însemnată din populația feminină în acest oraș este casnică (soții de vaporeni). Urmează, cu un ecart mai redus (6 procente), Galați și Drobeta-Turnu Severin, porturi și șantiere navale, cât și Arad (5 procente), tradițional cu o ocupare mai redusă a forței de muncă feminine.

În majoritatea orașelor mari populația activă feminină reprezintă între 44%–47%, valori minime (40%–43%) prezentând 9 orașe (București, Brăila, Arad, Cluj-Napoca, Galați, Iași, Timișoara, Drobeta-Turnu Severin, Constanța) iar valori maxime (47%–49%) 5 orașe (Pitești, Piatra Neamț, Râmnicu Vâlcea, Focșani, Botoșani).

Între 1966 și 1992 populația activă feminină a capitalei, de exemplu, a crescut inițial de la 41,9% la maximum 45,9% (în 1977), ca apoi să se reducă continuu, revenind la circa 42% la nivelul anilor 1994–1995.

Structura funcțională a orașelor mari după 1989 nu se modifică radical, ele continuând să fie centre industriale și de servicii, doar unul singur (Constanța) putând fi considerat a fi un tip aparte, cu funcții de servicii și industriale (I. Sandu și colab., 1961).

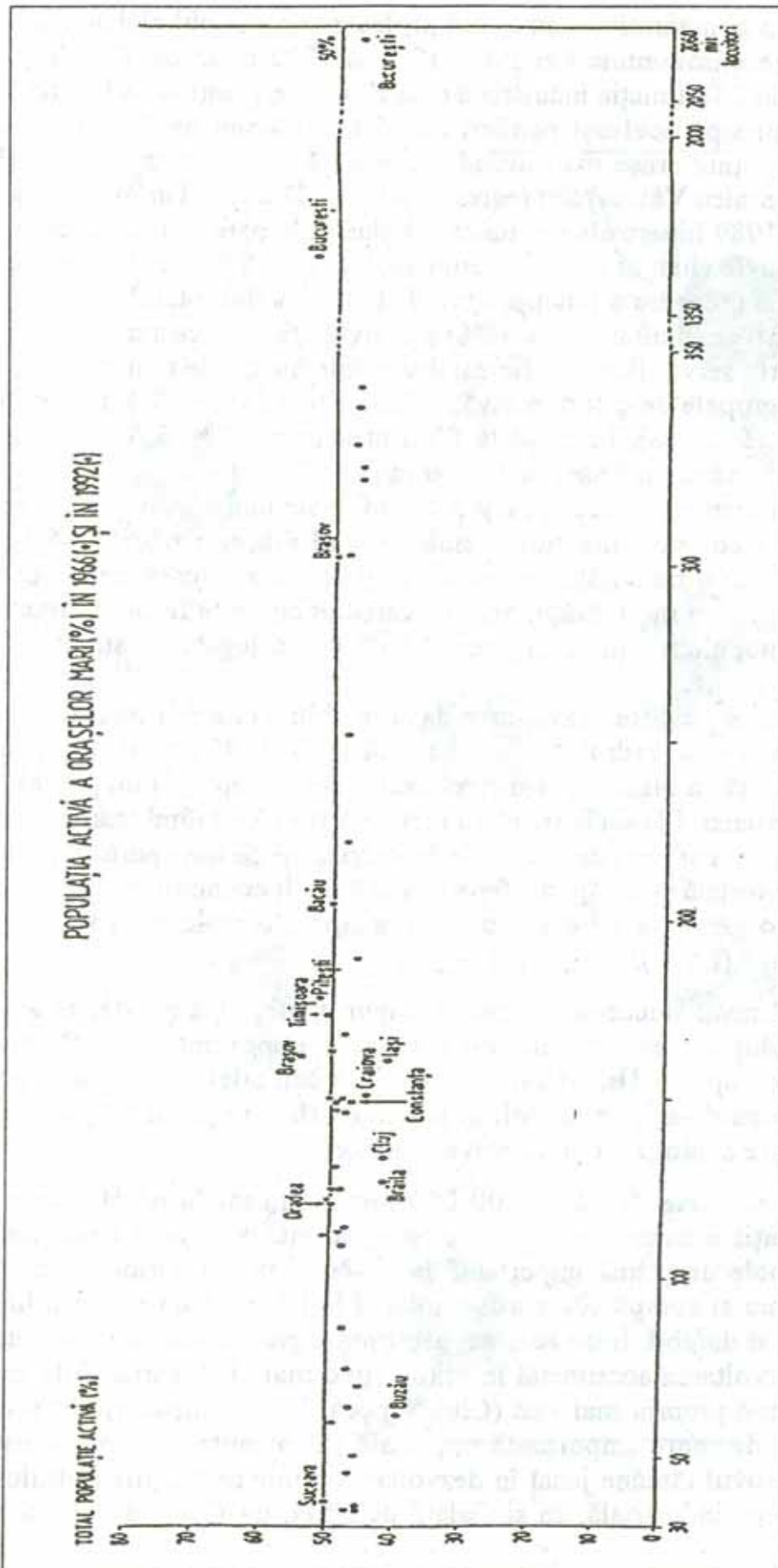

Fig. 2

Analiza comparativă a structurii profesionale a populației active a orașelor mari de la recensămintele din 1966, 1977 și 1992 arată că, în cele mai multe cazuri (16 din 25), funcția industrială continuă să se mențină ca funcția lor dominantă, cu aproape aceleași ponderi de 55%–60% sau oscilează într-un ecart redus, doar puține orașe mari având o dinamică continuu ascendentă (Focșani, Suceava, Râmnicu Vâlcea) sau regresivă (Brăila, Drobeta-Turnu Severin, Sibiu).

După 1989 hiperrofiera funcției industriale pare, totuși, să se modereze, manifestându-se chiar și o ușoară tendință de regres a procesului respectiv, concomitent cu o reducere a funcției agricole (2%–3% din totalul activilor), o creștere a ponderii serviciilor (35%–40%) și a diversificării acestora.

În cadrul serviciilor, insuficient dezvoltate încă, cele mai reprezentate continuă să fie grupele de activi în învățământ-cultură (8%–11%), transport și telecomunicații (5%–7%), în sănătate fiind prinși doar 3%–5%, în administrație 2%–5%, iar în sectorul financiar-bancar numai 1%.

Alte numeroase aspecte, asupra cărora nu ne mai oprim, pot întregi imaginea recentă a comportamentului demografic al orașelor mari după 1989: scăderea alarmantă a natalității, a numărului de căsătorii, creșterea numărului de divorțuri, creșterea mortalității, diversificarea în anumite limite a structurii profesionale a populației, până în prezent încă direct legată cu structura etnică a populației acestora.

În ceea ce privește dezvoltarea de ansamblu a orașelor mari, întreaga perioadă de tranziție, în cadrul căreia intervalul 1989–1995 este doar o primă fază, poate fi socotită ca mijlocul prin care acestea revin treptat la un proces firesc de dezvoltare urbană. Ele tind, astfel, să redevină în primul rând, dar la o altă scară, centre de servicii și apoi de producție industrială și de transporturi, renunțând la o dezvoltare forțată prin hipertrofie a unor funcții economice.

După o jumătate de deceniu de „tranziție”, orașele mari se constituie în patru subgrupe (fig. 3):

— I. Orașul București, formând singur o subgrupă aparte, se evidențiază printr-o evoluție specifică unei metropole de importanță majoră în sistemul național și european. Hipertrofierea urbană a capitalei va continua în viitorul imediat, detașându-se și mai mult în sistemul urban național prin capacitatea sa de concentrare a unor funcții tot mai complexe.

— II. Orașele de peste 300 000 locuitori, confirmând disponibilități urbane potențiale anterioare, par a se constitui într-un grup tot mai omogen ca orașe regionale de primă importanță în sistemul urban național, caracterizate prin dinamism și complexitate a funcțiilor. Ele își caută un nou echilibru, mult mai organic și durabil. Între acestea, patru orașe par a avea șanse sporite de a-și continua dezvoltarea accentuată în viitor, fiind mai „îndepărtate” de capitală și cu un hiterland propriu mai vast (Cluj-Napoca, Iași, Timișoara) sau prin funcții specializate de mare importanță națională (Constanța, ca port maritim). În schimb, Brașovul rămâne jenat în dezvoltarea lui de restricțiile cadrului natural și specializarea industrială, ca și Galați, de altfel, iar Craiova de „vecinătatea” capitalei.

ORAȘELE MARI - TIPURI DE EVOLUȚIE DEMOGRAFICĂ

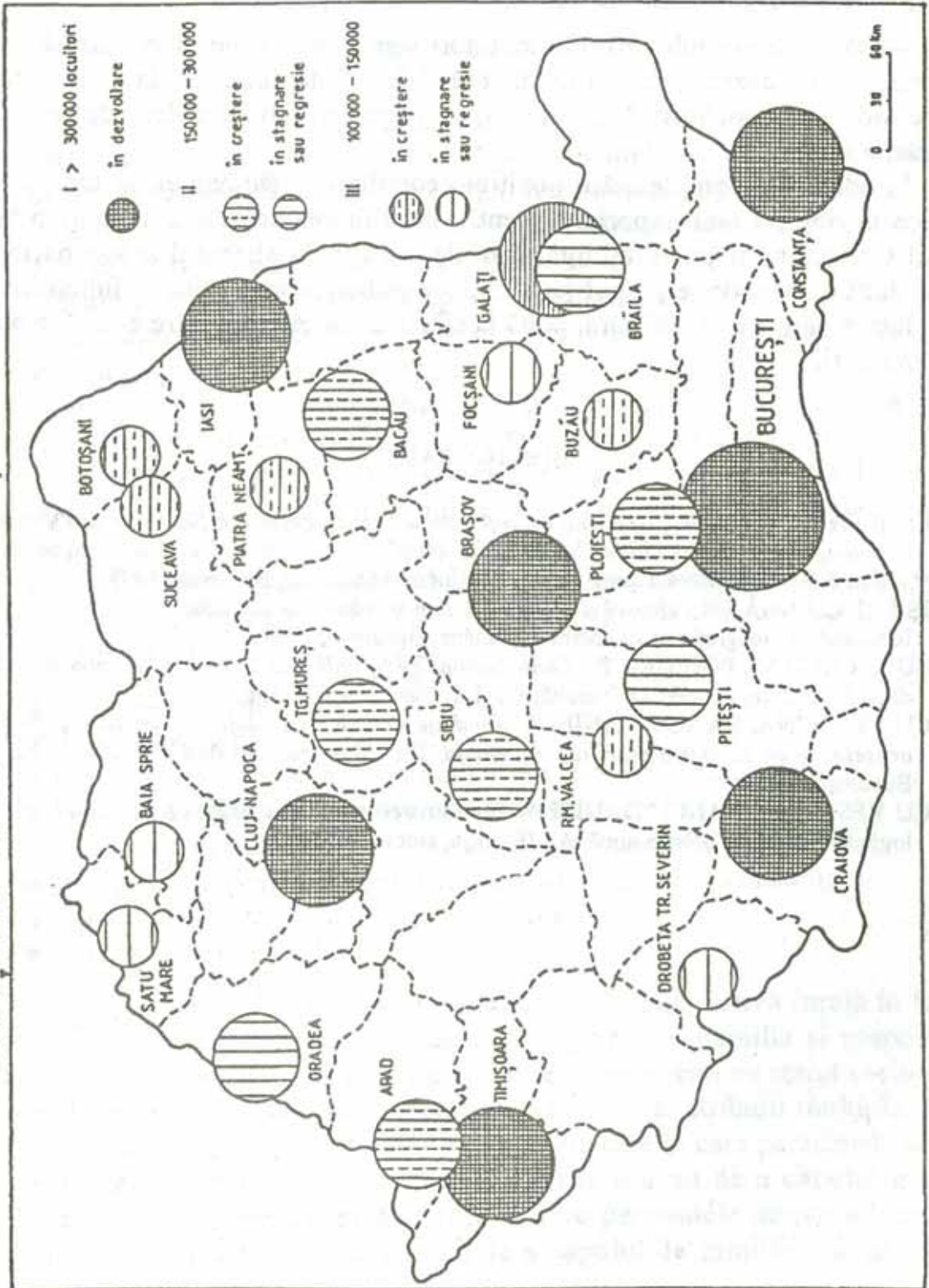

Fig. 3

— III. Orașele între 150 000 și 300 000 locuitori constituie, în prezent, o subgrupă neomogenă, mai degrabă un interval „în așteptare”, fie spre o treaptă superioară (în cazul orașelor dinamice), fie spre cea inferioară (orașele cu o evoluție recentă regresivă sau stagnantă).

— IV. Orașele sub 150 000 locuitori sunt cele mai puțin în măsură, până în prezent, de o dezvoltare susținută, care să le scoată din condiția anterioară de centre industriale monofuncționale sau, cu precădere, din cea doar de reședințe de județ.

În condițiile complexității poziției geopolitice a României, în care fațada pontică devine tot mai importantă pentru dezvoltarea actuală și viitoare a țării, orașul Constanța ar putea ajunge al doilea centru în sistemul urban-național. Chiar dacă nu va atinge pragul jumătății de milion, complexitatea funcțiilor lui îl va detașa, într-o certă măsură, până la sfârșitul deceniului, între celelalte orașe mari ale țării.

BIBLIOGRAFIE

- ERHAN ILEANA, *Considerații privind evoluția populației orașelor din România și a structurii ei demografice, în Populația României. Evoluții și perspective*. Lucrările simpozionului național, 3-4 nov. 1994, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1995.
- IANOȘ I., TĂLĂNGĂ CR., *Orașul și sistemul urban românesc în condițiile economiei de piață* Institutul de Geografie al Academiei Române, București, 1994.
- SANDU I., CUCU V., POGHIRC P., *Contributions géographiques à la classification des villes de la Roumanie*, Analele Universității „Al. I. Cuza”, Iași, II, 1961.
- URUCU VESELINA, NANCU DANIELA, *Tendințe actuale în evoluția numerică a populației orașelor mari și foarte mari ale României*, Studii și cercetări de Geografie, XXXVII, București, 1990.
- URUCU VESELINA, NANCU DANIELA, *Feminizarea populației orașelor României*, „Sociologie Românească”, Serie nouă, An III, nr. 4, București, 1992.